зменшенні витрат самого страхувальника; підвищити ефективність використання коштів, які сконцентровані у страхових фондах і т. д.

Екологічне страхування може здійснюватися в добровільній і обов'язковій формі.

Види екологічного страхування:

- страхування екологічних ризиків;
- страхування майна від екологічних аварій;
- страхування відповідальності за шкоду від аварійного забруднення навколишнього середовища.

Екологічне страхування повинно бути невід'ємною частиною страхової системи України, а також елементом її національної безпеки.

1.3.4 Платежі за природокористування

Важливим елементом економічного механізму природокористування є введення плати за забруднення навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, а також створення спеціальних фондів для формування та використання коштів від ресурсних платежів.

Основним діючим економічним регулятором є плата за викиди і скиди забруднюючих речовин в навколишнє середовище, розміщення відходів тощо. Друга складова платності природокористування - плата за природні ресурси, що дає можливість ставити питання не тільки про оплату послуг, пов'язаних з експлуатацією, розвідкою природних ресурсів, а й компенсації у вигляді платні за право користування природними ресурсами при вилученні (використанні) останнього, а також створенні спеціальних фінансових коштів, які забезпечують заходи щодо охорони та відтворення природних ресурсів.

Плата за природні ресурси повинна включати в себе три різні між собою частини: *плата за користування природними ресурсами*, в якій економічно

реалізується право власника ресурсу на одержання частини прибутку від експлуатації кожного виду ресурсу. Формуватися даний платіж повинен, виходячи із затрат на компенсацію витрат регіону, які викликані експлуатацією природного ресурсу чи комплексу ресурсів, що розташовані на відповідній території з урахуванням їх якості, місця розташування, а також затрат регіону на створення інфраструктури при використанні природних ресурсів. По-друге, **плата включає диференційну ренту як вартісна оцінка**, що відображається на основі ефективності використання природних ресурсів.

У цілому рентні платежі повинні формуватися на основі кадастрових оцінок. Визначальним фактором при цьому є світові ціни.

Третьою складовою плати за природні ресурси є **плата за їх відтворення та охорону**, що становлять оплачувані підприємствами витрати суспільства на відновлення природних ресурсів, які залучені до господарської діяльності. В основі цієї частини плати лежать економічні оцінки природних ресурсів.

За формою плату за користування природними ресурсами можна поділити на:

- плату за землю (земельний податок, орендна плата, нормативна ціна землі),
- плату за користування надрами (за право на пошуки, розвідку, видобуток, використання корисних копалин; для зберігання природного газу, нафти, газоподібних та інших рідких нафтопродуктів; для витримання виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції; для вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин; для зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів),
- плату за води (за право користування для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва та ін.),
- плату за лісові ресурси (заготовка деревини; заготовка другорядних лісових матеріалів (живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків); побічне лісове користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля

дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету та ін.)),

– плату за ресурси рослинного і тваринного світу (платежі за полювання і рибальство; за вхід на територію природних парків та ін.);

– плата за використання інших компонентів природного середовища, наприклад радіочастотним ресурсом.

При наявній податковій системі важко ввести ефективну плату за природні ресурси. Прийняті законодавчі акти не ув'язані між собою. Платежі, які визначені на основі різної методології і методик розрахунку, концентруючись на прибутку (собівартості) реального природо користувача, не кореспондуються між собою за абсолютними розмірами, джерелами їхнього покриття, напрямками використання.

1.3.5 Платежі за забруднення навколишнього природного середовища

Платежі за забруднення водночас є і засобом покарання підприємств-забруднювачів, і засобом реалізації принципу «забруднювач платить».

Платежі за забруднення навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів виконують такі функції:

а) перенесення економічного тягаря збитків, пов'язаних із забрудненням навколишнього природного середовища, на ті суб'єкти господарювання, що спричиняють ці збитки (вилучення частини прибутку, який отримано унаслідок експлуатації навколишнього середовища і компенсація збитків, що завдаються цією експлуатацією);

б) узгодження розміру прибутків і фондів матеріального заохочення з ефективністю природоохоронної діяльності;

в) спонукання підприємства до зниження збитків (а, відповідно, і негативного техногенного навантаження на природне середовище) шляхом

ефективного освоєння коштів на спорудження і обслуговування природоохоронних об'єктів, на придбання обладнання та приладів по знешкодженню забруднюючих речовин.

Складовими плати за забруднення навколишнього середовища є:

- плата за викиди в атмосферу;
- плата за скидання у водоймища;
- плата за розміщення відходів тощо.

Механізм визначення плати за забруднення природного середовища (екологічний податок) детально розглянуто у практичній частині посібника.

Незважаючи на високорозвинену систему платежів за забруднення навколишнього середовища, створювані ними стимули для зміни поведінки підприємств-забруднювачів низькі. Ставки цих зборів встановлені на низькому рівні (в тому числі це пов'язано з високою інфляцією). З одного боку, ці збори не створюють ніяких стимулів для зменшення забруднення (дешевше виплачувати збори за забруднення довкілля, ніж вкладати гроші у заходи контролею попередження забруднення). З іншого боку, обсяги надходжень від цих зборів є меншими, ніж повинні бути, особливо в тих районах, де забруднення довкілля є високим. Ці платежі компенсують лише незначну частину збитку.

Така ситуація склалася з різних причин. Багато підприємств не можуть дозволити собі сплачувати збори за забруднення навколишнього середовища та не мають можливості отримати пільги. Система оподаткування використання природних ресурсів і забруднення довкілля є дуже обтяжливою багатьох підприємств. Підприємствам важко сплачувати ці збори і вони шукають можливість отримати пільги чи взагалі звільнитися від зборів за забруднення навколишнього природного середовища.

Необхідно інтенсифікувати роботу, як з вдосконалення діючих платежів за забруднення навколишнього середовища, так і з розробки нових видів платежів за інші види шкідливого впливу (радіаційний, шумовий, тепловий).